

**ЕВАНГЕЛСКОТО ЧАСТНО УЧИЛИЩЕ В СТРУМИЦА ПОД
ЮРИСДИКЦИЯТА НА МИНИСТЕРСТВОТО НА
НАРОДНОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ НА ЦАРСТВО БЪЛГАРИЯ
(1913 – 1918)**

Стоил Димитриев

**THE EVANGELIC PRIVATE SCHOOL IN STRUMICA UNDER
THE JURISDICTION OF THE MINISTRY OF
PUBLIC ENLIGHTENMENTS OF THE TZARDOM OF
BULGARIA (1913 – 1918)**

Stoil Dimitriev

Abstract:

The present study examines the problem of transition of the Protestant School in Strumitsa from the control of the Ottoman Empire to the jurisdiction of the Ministry of public enlightenment of the Kingdom of Bulgaria. The new conditions are analyzed under which the protestant educational activity in the city is developing and the cooperation with the orthodox community is observed, which target is to preserve the national consciousness and increasing literacy among young Bulgarian population.

Key words: *Evangelic school, Ministry of Public Enlightenment of the Tzardom of Bulgaria, education, private schools.*

В края на 60-те години в Струмица е създадена българска църковна община, която има важната цел да отстоява народността интерес в рамките на Османската империя. В изпълнение на своите функции, общината отваря новобългарско училище през март 1870 г. Учебното заведение среща упоритата съпротива от местната гръкоманска партия, ръководена от Струмишката митрополия. В резултат на яростната съпротива от фанариотските кръгове, училището е затворено, учителите са изселени от града, а представителите на

българската църковна община са арестувани и обвинени в бунтовни действия срещу Империята [Кирил, Патриарх Български, 1970, с. 360 – 361]. В града продължават да действат мъжко и девическо училище, в които се преподава на гръцки език. В двете училища преподават учители, подържани главно от гръцкия Силог в Солун. Българската екзархия прави множество опити да възроди българското учебно дело през XIX в., но безуспешно [ДАРМ – одд. Струмица, з.к. 3, л. 8]. Тази нелека задача се пада на протестантските мисионери, които развиват енергична дейност в Македония.

Струмица е посетена за пръв път от мисионерите на Американския борд (American Board of Commissioners for Foreign Missions to the Oriental Churches) през 1867 г. Четири години по-късно започнало разпространението и на първите Библии от пътуващи книжари, които същевременно проповядвали Евангелието в цяла Македония. През 1882 г. мисионерите Едуард Джени и Джон Уилям Берд започнали редовно да посещават Струмица [120 години от Протестантизм, 2002, с. 5]. С нарастването на българската евангелска църковна общност в Струмица се породила нуждата и от въвеждането на учебно заведение. Въпреки финансовите затруднения започнало да действа Неделно училище, което постепенно се развило в четири степенен курс на обучение. В годините на османско владичество училището спомогнало за развитието на местното население, като обучението се извършвало на майчин език. Това обстоятелство способствало за самосъхранението на националното чувство, както сред приелите евангелизма, така и за онези верни последователи на православие, които посещавали учебните занятия.

След Балканската война 1912 – 1913 г. настъпил нов момент в живота на училищата в Струмишко, които попаднали под надзора на Министерството на Народното просвещение на Царство България. Образователните институции продължили да функционират, но дейността им била стриктно съблюдавана от образователните царски органи, които са в право да затворят училището при неспазване на разпоредбите. В този смисъл евангелистките училища трябвало да се съобразяват с българските законоустановени образователни норми. Член 360 е либерален от гледна точка на езика на обучение, но задължава образователното заведение да преподава задължително

българска история и география [ДАРМ – одд. Струмица, з.к. 5, л. 112]. За да се легализират съществуващите частни училища, тяхното ръководство трябвало да представи на местния областен образователен инспектор документите на действащите преподаватели. В изискването портфолиото трябвало да съдържа метрическо свидетелство, диплом за образование и занаятите, с които се занимавали. Тези документи се изпращали в министерството на Народното просвещение, от където се издавал лиценз за образователна дейност [ДАРМ – одд. Струмица, з.к. 5, л. 113]. Като цяло, законът поставял частните училища в неравностойно положение, понеже след завършването им учениците трябвало да полагат приравнителни изпити, за да се сдобият с правомощията на тези от народните училища. Само частни училища, работещи с програма, спусната от министерството и на български език можели да изпитват ученици в тях, но със задължителното присъствие на делегат, назначен от министерството [ДАРМ – одд. Струмица, з.к. 5, л. 115]. Учебните помагала и учебниците, които се използвали също подлежали на одобрение от държавните органи, а управата на частните училища се задължавала да изпраща годишен отчет за движението на учениците [ДАРМ – одд. Струмица, з.к. 5, л. 116]. Относно преподавателския състав в частните училища с български поданици се въвели задължителни изисквания: да са с българско поданство, да са навършили 17 години, да са просветени и без особени телесни недостатъци. Наред с тези разпоредби, частните училища трябвало да се съобразяват и с наредбата за първоначалните образователни заведения. В тях се засягат въпроси, които рефлектират върху евангелските селски училища, където един учител не можел да преподава на повече от 50 деца. Министерството, също така, ангажирало родителите и настойниците, които записвали децата си да учат в частни училища да депозират желанията си писмено и да прилагат доказателства. Освен това тези деца, включително и онези получаващи домашно образование, са задължени в края на всяка учебна година да полагат изпити в народните училища след като заплатят такса от 20 лв. [ДАРМ – одд. Струмица, з.к. 5, л. 117]. Така родителите/настойниците и учениците в частни училища са поставени в неравностойно положение, като трябва да плащат веднъж за образователни услуги и втори път

за проверка на тяхната надеждност. Ако те откажат да се съобразят с държавните изисквания са принудени да плащат санкции в размер от 50 до 200 лв. [ДАРМ – одд. Струмица, з.к. 5, л. 117].

В изпълнение на поставените условия се изготвяли статистически сведения за всички частни начални и класни училища на територията на Царство България. За да бъде открито евангелското училище, то трябвало да отговаря на чл. 355 от закона за Народното просвещение. А именно, изисквал се списък с използваните помагала и покъщнината на училището. Също така, се изисквало описание на зданието, предвидено за училище, изготвено от главния учител на училището [ДАРМ – одд. Струмица, з.к. 5, л.120]. Учебната 1913/1914 година стартирала, но протестантското частно училище не успяло да изпълни изискванията на Министерството на Народното просвещение. Наред със струмишкото училище функционирали и тези в селата Муртино и Моноспитово [ДАРМ – одд. Струмица, з.к. 5, л.121]. Забелязва се и проблем с кадровия състав на началното училище, което не разполагало с достатъчен финансов ресурс [ДАРМ – одд. Струмица, Преписка на евангелското приватно училище од 1913 – 1919 год., л. 130]. Учителите трудно се съгласявали да преподават в училището, поради ниското заплащане. Учениците се обучавали в четири степени, като общият им брой възлизал на 22 души, 12 момчета и 10 момичета. Всички обучаващи се били от българска народност, като един се определял за източноправославен, а останалите като протестанти [ДАРМ – одд. Струмица, Преписка на евангелското приватно училище од 1913 – 1919 год., л. 2]. След 1916 г. се забелязва рязко увеличаване на обучаващите се, като общият им брой възлиза на 85 души, от които 24 момчета и 43 момичета. Това се дължи на факта, че училището успявало да привлече повече източноправославни ученици, от които 18 момчета и 30 момичета [ДАРМ – одд. Струмица, Преписка на евангелското приватно училище од 1913 – 1919 год., л. 7]. Интересът към евангелските училища от страна на православно население се обяснява с фактите, че от една страна, липсва образователна институция, покровителствана от Екзархията или българската държава, а от друга, светските знания и отсъствието на денационализаторска политика в евангелското обучение [ЦДА, ф. 1521 К, оп. 1, а.е.3, л.3].

Въпреки строгия контрол и неравноправното отношение към учениците от страна българската държава, никога не се достигнало

до затваряне на училищата в струмишко или до радикални мерки към евангелската общност. Конституционната толерантност към инославните религии спомогнала за функционирането на протестантската общност и в нейната значителна роля да устоява българщината. Неблагоприятният завършек на Първата световна война за българското царство поставило протестантите във Вардарска Македония под контрола на Кралство на сърби хървати и словенци. Сръбското правителство се оказало далеч по-радикално за разлика от българското. За кратко време се наложили сериозни ограничения, които забранявали използването на майчиния език в училищата и действието на преподаватели от чужда националност. Тези обстоятелства довели до напускането на редица протестантски проповедници и учители, които потърсили убежище в Царство България. В резултат се достига до срив на евангелското дело в по-големите административни центрове в Македония, като Битоля и Охрид. Струмица и околните села също преживели трудности, но успели да съхранят своите църковни общности, които попадат под силния натиск на сръбските шовинистични кръгове. Вследствие на развилите се събития може да се твърди, че дейността на протестантските мисионери сред българското население в Македония има положителен ефект и до голяма степен спомага за опазване на националното чувство и традициите сред местното население от домогванията на гръцката и сръбската пропаганда.

Литература / References

Публикации

Кирил, Патриарх Български, 1970 – Кирил, Патриарх Български. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877–1878 г. Т. I, К. 1 [Kiril, Patriarh Balgarski. Balgarskata ekzarhiq v Odrinsko i Makedoniq sled Oswoboditelnata woyna 1877–1878 g. T. I, K. 1].

120 години от Протестантизъм, 2002 – 120 години от Протестантизъм во Струмица. Струмица, 2002. [120 godini ot Protestantizam vo Strumitca. Strumitca, 2002.]

Архивни източници

ДАРМ – одд., Струмица – Държавен архив на Република Македония. Подрочно отделение Струмица.

ЦДА – Централен държавен архив. София